

Auteur: Wijnand Beemster

Urban healthy boost in Utrecht

IN UTRECHT IS HET PROGRAMMA SLIMME EN GEZONDE STAD (SGS) UITGEMOND IN HET LIVING LAB SLIMME EN GEZONDE STAD UTRECHT. GEMEENTE UTRECHT, PROVINCIE UTRECHT, HET MINISTERIE VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU (IENM) EN HET MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN (EZ) WERKEN IN HET LIVING LAB SAMEN MET ONTWERPERS AAN VERNIEUWENDE PLANNEN DIE UTRECHT EEN 'URBAN HEALTHY BOOST' MOETEN GEVEN.

The logo consists of the letters 'SGS' in a bold, black, sans-serif font, with the word 'pilotstad' in a smaller, green, lowercase sans-serif font directly below it. The text is contained within a white circular shape that has a slight drop shadow, making it appear to float above the cityscape background.BIRDVIEW VAN DE
OMGEIVINGSVISIEKAART.

IMPRESSIE VAN HET NIEUWE PARK AAN DE CROESELAAAN IN HET BEURSKWARTIER.

Hiertoe is in juni 2016 een intentieovereenkomst gesloten en bestuurlijk bekrachtigd. Het Living Lab richt zich specifiek op het Stationsgebied aan de Jaarbeurszijde van CS Utrecht: het Beurskwartier en het Westplein. Frederik Leenders, 'verbindende inspirator' in het Living Lab Utrecht SGS namens gemeente Utrecht, is uiterst tevreden over het Living Lab: "Onder hoge druk zijn in korte tijd enorme stappen gezet, met dank aan de inzet van velen. Zo hebben de resultaten van het ontwerp onderzoek uit het Living Lab hun weg inmiddels gevonden in het concept Omgevingsvisie, die ter bespreking voorligt aan de gemeenteraad van Utrecht."

Over het ontstaan van het Living Lab Utrecht SGS en de rol van het Ministerie van IenM zegt

Leenders: "Het eerste contact dateert van 2015. Wij werden toen gepolst door het ministerie of we interesse hadden om als SGS pilotstad te participeren in het SGS programma. Utrecht was op dat moment druk met een eigen spoor voor gezonde verstedelijking. De stad had gezondheid en stedelijke ontwikkelingen hoog op de agenda gezet en keek met die blik naar de herontwikkeling van het stationsgebied aan de Jaarbeurszijde. Toen SGS bij ons aanklopte was dat voor ons een kans om de (door het college) beoogde Healthy Urban Boost voor dat gebied echt een 'boost' te geven. De agenda van de stad sloot dus heel mooi aan bij de agenda van het Ministerie van IenM. Hoewel de uitgangspunten verschilden (SGS richt zich primair op geluid en lucht, terwijl bij ons de insteek was: duurzaamheid en gezondheid in de ruimtelijke keten) konden we elkaar in de praktijk makkelijk vinden. Die twee sporen hebben we in elkaar geschoven en het resulteerde in juni 2016 in de Intentieovereenkomst Living Lab SGS Utrecht, bestuurlijk ondertekend door het Ministerie van EZ en IenM, provincie Utrecht en gemeente Utrecht. Daarin is ook de duur van het Living Lab vastgesteld: drie jaar."

VIER WERKLIJNEN

In Utrecht zijn in het Living Lab Utrecht SGS vier werklijnen uitgezet. Die zijn vervolgens door ontwerp onderzoek van stedenbouwkundige bureaus 'geladen'. De vier werklijnen zijn:

1. Klimaatneutrale en klimaatrobuuste stad: energiebesparing, duurzame energieopwekking, het tegengaan van CO₂ uitstoot en het aanpassen aan klimaatverandering door gezonder ontwerp van steden en van gebouwen.
2. Circulaire economie: bewuste omgang met grondstoffen op verschillende schalen, door in te zetten op besparing, delen, hergebruik, reparatie en recycling van grondstoffen, bouwmaterialen en goederen.
3. Duurzame en schone mobiliteit: stimuleren van schone en stille vormen van mobiliteit, zoals inzet van zero emissie stadslogistiek, elektrische voertuigen.
4. Ontwerp en inrichting: uitnodigen tot gezond gedrag in de stad.

Het idee om het Living Lab te starten met ontwerp onderzoek op bovenstaande vier werklijnen bleek echt een 'kickstart' te zijn. De partners in het Living Lab hebben gedurende de zomer samen de uitvraag voorbereid; het ministerie heeft de uitvraag in augustus uitgezet bij marktpartijen. Zo'n twintig bureaus – naast stedenbouwkundige ook technische

FREDERIK LEENDERS
gemeente Utrecht

SFEERBEELD VAN DE CROESELAAAN MET HET NIEUWE BEURSKWARTIER.

adviesbureaus – hebben op deze uitvraag gereageerd. Uiteindelijk zijn drie bureaus geselecteerd: De Urbanisten (klimaatbestendige en klimaatrobuuste stad), marco.broekman urbanism research architecture (circulaire economie) en Nieuwe Gracht (duurzame en schone mobiliteit). Op de vierde lijn – ontwerp en inrichting – is een kleinere opdracht gegund aan Bovenkamers. De selectie vond plaats in september 2016. Er was haast geboden, zegt Leenders: "De opdracht aan de bureaus was om én de eigen werklijn inhoudelijk te laden en uit te werken én om deze werklijn integraal te vervlechten met de andere werklijnen. En dat allemaal in korte tijd. Voor december moest het werk af zijn, met het oog op de beoogde publicatie van de omgevingsvisie eind december 2016. Dat betekende dat in oktober al de

eerste onderzoeksresultaten gereed moesten zijn. Echt, een groot compliment voor de bureaus. De uiterst krappe deadline hebben ze in korte tijd gehaald, met ook inhoudelijk zeer aansprekende resultaten."

STADSLAB (ON TOUR)

Niet alleen het ontwerp onderzoek in het Living Lab leverde input voor de omgevingsvisie. Leenders: "Inwoners, instellingen, ondernemers en deskundigen zijn gevraagd naar hun ideeën en wensen. Daarvoor konden ze terecht op de tweede etage van het stadskantoor Utrecht. Hier is het Stadslab van de gemeente (en het Living Lab) gevestigd." Het Stadslab kreeg een onconventionele inrichting met kunstgras op de vloer en meubels van sinaasappelkistjes. Allemaal heel laagdrems

SFEERBEELD HERINRICHTING VAN DE GRAADT VAN ROGGENWEG.

SFEERBEELD VAN VERLENGDE LEIDSCHER RIJN EN HET NIEUWE LOMBOKPLEIN

pelig en circulair. Maar voor de gemeente nog wel een dingetje, zegt Leenders: "In het toen nagenoeg nagelnieuwe stadskantoor kiezen voor een andere inrichting en uitstraling dan men gewoon was, en ook trots op was, dat gaat niet zomaar. Maar het is gelukt. Ook hier zie je dat de gemeente verandert, vernieuwt." Het Stadslab ging op 24 september 2016 ook nog eens 'on tour'. Om nog meer mensen uit de stad te betrekken bij de planvorming werd op

een groot plein in het Beatrixgebouw, aan het Jaarbeursplein, het Stadslab on tour georganiseerd. Dit evenement trok circa tweehonderd mensen. Er werden workshops georganiseerd en stadsgesprekken. Ook wethouders waren aanwezig. Wethouder Victor Everhardt nam deel aan het gesprek met de stad, niet alleen als bestuurder, ook als bewoner.

STRUCTUURVISIE

De gemeente gebruikt deze inbreng van bewoners en bezoekers van het Stadslab (on tour) en het Living Lab voor de structuurvisie. Het blijft overigens niet bij een eenmalige exercitie van het Stadslab on tour. Het Stadslab vormt de opmaat voor bewonersparticipatie in het project in de komende jaren. "Utrecht wil inspraak op een andere manier organiseren om zo meer ruimte te geven aan inwoners en om ook meer inwoners te betrekken bij de planvorming. 'Utrecht maken we samen' is prioriteit in het gemeentelijk beleid. Zo zoekt Utrecht oprecht naar nieuwe manieren om én 'bottom up' te werken én tegelijkertijd grootschalige ontwikkelingen mogelijk te maken, zodat Utrecht voor een ieder gezond, aantrekkelijk en bereikbaar blijft."

Interview met Victor Everhardt

Waar zie je Utrecht naar toe groeien als het gaat om de slimme en gezonde stad?

"Utrecht groeit hard. Wekelijks komen er meer dan honderd nieuwe Utrechters bij. Utrecht blijkt aantrekkelijk voor veel mensen om te wonen, te werken en te winkelen, of een festival te bezoeken. Dat willen we in de toekomst ook zo houden. Utrecht zoekt naar nieuwe, andere vormen van groei, zodat Utrecht, ondanks de toegenomen drukte, toch aantrekkelijk én bereikbaar blijft. Wij denken dat dit kan, wanneer we continu blijven redeneren en handelen vanuit de waarden gezondheid en duurzaamheid. Utrecht, een stad met gezonde mensen, in een gezonde leefomgeving en met een gezonde, nieuwe economie. Een economie ten dienste van welvaart én welzijn."

Ben je enthousiast over het Living Lab SGS Utrecht? Wanneer is dit volgens jou geslaagd?

"De mooiste uitkomst van een laboratorium is als er een experiment slaagt. Of misschien wel twee. En met succes ook elders herhaald kan worden. Liefst nog op een net wat grotere schaal. Dat hebben wij, als college, ook beoogd door van het stationsgebied een 'Healthy Urban Boost' te maken. Die ambitie sloot en sluit aan op de ambitie van het Rijk (programma SGS) en van de provincie (programma Gezonde Leefomgeving). Het feit dat drie overheidslagen, langjarig, gericht en samen aan de slag gaan, daar elk menskracht voor vrij maken en echt de handen uit de mouwen steken met oog op experimenteren, is op zich al een succes."

Is er een verband te leggen tussen het Living Lab SGS Utrecht en het Utrechtse gemeentelijke beleid?

"Ja, Utrecht heeft de ambitie gezond stedelijk leven voor iedereen mogelijk te maken. Die ambitie kan de gemeente niet alleen realiseren. Alle partners in en bij de stad hebben daar een rol in. Van bezoeker tot bewoner. Van onderwijs tot onderneming. Van overheid tot maatschappelijke organisatie. Utrecht maken we samen. Laat dat nu net de basis én de titel zijn van ons Utrechtse collegeprogramma."

Ontwerpend onderzoek in de praktijk

Jan Willem Tap, van het bureau Nieuwe Gracht in Utrecht, kreeg na de uitvraag van het Ministerie van IenM opdracht om in het kader van het ontwerpend onderzoek van het Living Lab SGS Utrecht aan de slag te gaan met de werklijn schone en duurzame mobiliteit. Hij was 'supergemotiveerd' om met dit thema aan de slag te gaan (hij noemde het 'een van de opgaves van de toekomst') met als bonus het ontwerpend onderzoek in een Living Lab ('een gigantisch mooie kans'). Nieuwe Gracht trok bij dit onderzoek op met Terra Incognita en Goudappel Coffeng, elk met een specifiek kennisgebied. Intern organiseerden zij analyse- en ontwerpessies. Schetsenderwijs kwamen ze zo tot een eerste overzicht van mogelijke maatregelen. De volgende stap was het integreren van die maatregelen tot integrale beelden voor wat we toen het Nieuwe Centrum van Utrecht noemden. Aangevuld met inzichten uit de twee andere ontwerpende onderzoeken van De Urbanisten (energie en klimaat) en marco.broekman research urbanism architecture (circulaire economie), waarbij de kennis uit het dwarsdoorsnijdende thema 'uitnodigen tot gezond gedrag' ook een plek kreeg. "De opdracht was om vanuit je eigen aanliegroute – in ons geval schone en duurzame mobiliteit – aan te geven waar de verschillende werklijnen elkaar kunnen versterken. Die vervlechting werkte heel inspirerend."

Stap drie was de presentatie van de plannen door de betrokken bureaus. Elke stap werd afgerond met een interactieve sessie van een halve dag met zo'n veertig deelnemers, vanuit gemeente Utrecht, provincie Utrecht, ministeries van IenM en EZ, RWS en diverse kennisinstellingen. Zo zijn uiteindelijk, na deze interactieronde door de ontwerpende onderzoekers, planvoorstellen gemaakt. Tap spreekt van kansrijke ingrepen en scenario's, die vervolgens zijn aangeboden aan de werkgroep van het Living Lab SGS Utrecht en gemeente Utrecht. Utrecht verwerkte de resultaten van het ontwerpend onderzoek in de Omgevingsvisie Beurskwartier en Westplein.

Tap is uiterst positief over de methode van het ontwerpend onderzoek zoals die in Utrecht heeft plaatsgevonden: "De samenwerking in een 'open setting' met verschillende partijen is heel vruchtbaar gebleken. Ook het bundelen van ontwerpkracht werkt uitstekend en tilt het eigen plan naar een hoger niveau. Van belang voor het welslagen is wel de bereidheid om waar nodig af te stappen van ingesleten patronen en ideeën. Verschillende partijen in het Living Lab hebben hun eigen belangen; het vraagt moed om je koers te laten bijstellen, als dat helpt om het plan beter te maken."

De Utrechtse regio is een aantrekkelijke en snel groeiende regio. Daarom vinden we het belangrijk dat we onze dorpen en steden zo inrichten dat het mensen aanmoedigt om te bewegen, ontspanning te zoeken en elkaar te ontmoeten. Het is ook belangrijk dat de omgeving geschikt is om bijvoorbeeld grote hoeveelheden water op te vangen tijdens hoosbuien als gevolg van klimaatverandering. Daar moeten we met z'n allen aan werken. Immers wonen in een gezonde stad gezonde mensen! Hoe doen we dit op een goede manier? Het Living Lab Utrecht SGS is daar een mooi voorbeeld van. Hiermee experimenteren we en proberen we innovatieve concepten uit. De kennis die we hiermee opdoen delen we met anderen. Ook bewoners, kennisinstellingen, ondernemers en experts kunnen hier hun ideeën kwijt."

JAN WILLEM TAP
bureau Nieuwe Gracht te Utrecht

MARIËTTE PENNARTS
gedeputeerde provincie Utrecht